

■ Skolen er et viktig sted for alle barn: Det er den fysiske rammen for hverdagen, hvor vennskap og sosiale bånd bygges. Skolen byr på mange rom, både inne og ute, som kan være til nytte for flere enn elevene. En gymsal, et verksted og en skolegård, er steder som nærmiljøet kan benytte ettermiddag og kveld. Vi vil vise at skolen har et stort potensial for sambruk og kan fungere som kjerne i et levende lokalmiljø.

Tittelen «Alle barn i alle rom» bærer en dobbel betydning. Det handler bokstavelig om at alle skal inkluderes, og om hvordan arkitektur og design kan skape rom for fellesskap og åpenhet. Håndboken du har foran deg, presenterer pilotprosjekter fra skoleanlegg i Larvik, Nesodden og Gran. Ved å dele prosesser, refleksjoner, læringspunkter og sitater fra intervjuer med planleggere og ansatte, ønsker vi å inspirere andre kommuner til å satse på bærekraftig stedsutvikling i lokalmiljøene sine.

barn

alle

rom

Skoleanlegg som inkluderende arkitektur – et pilotprosjekt i tre kommuner

Norske arkitekters landsforbund

Alle

i

■ Alle barn i alle rom – Skoleanlegg som inkluderende arkitektur – et pilotprosjekt i tre kommuner

NAL

2025

Alle

barn

i

alle

Skoleanlegg som inkluderende arkitektur – et pilotprosjekt i tre kommuner

Norske arkitekters landsforbund

rom

Kolofon

Samarbeidspartnere: Sparebankstiftelsen DnB og Barne-, ungdoms- og familie-direktoratet (Bufdir)

Styringsgruppen har bestått av:
Ulrika Staugard (Sparebankstiftelsen DnB,) Kai Reaver og Camilla Monteta (NAL) Kirsti Svinø (Bufdir,) Christian Hellevang (KS) og Hilde Moe (KDD)

Arbeidsgruppen: Eva Storrusten (Prosjektleder) Sindre Moen, (begge NAL) Gaute Rygh og Tina Hofland Engen og Inger-Marie Hølmebakk (Bufdir).

Tidligere involverte fra NAL; Marit Rygh, Benjamin Barth, Måns Davidson, Alf Waage og Øystein Bull-Hansen

Tidligere involverte fra Sparebankstiftelsen DnB; Linn C Lunder

Kart: Sindre Moen (NAL)

Utgiver: Norske arkitekters landsforbund, Josefines gate 34, 0351 Oslo

Utgitt mars 2025

Publikasjonen er tilgjengelig digitalt på arkitektforbundet.no

Design: Smuss Studio AS

Trykk: Fladby AS

Bilder: Julie Hrnčirová / Studio Abrakadabra

Norske arkitekters
landsforbund

Bufdir

Innhold

8	Forord
12	Innledning
20	Prosess
26	Pilotkommunene
28	Gran
38	Nesodden
50	Larvik
64	Læring og refleksjon

Forord

Forord

Forord

Forord

«Det har følt meningsfullt. Og det er jo ikke bare piloten sin skyld, men det å jobbe tverrfaglig, få innblikk i hvordan andre fagområder tenker, og «løfte» oss ut av egen hverdag og samskape på tvers av fagområder og kommuner.»

– Mona Mikalsen, kommunalsjef oppvekst

Hvorfor?

Økt sambruk og bedre universelt utformede skoleanlegg har klare samfunnsmessige og økonomiske gevinster, og favner alle de tre aspektene av bærekraftbegrepet:

- Sosial bærekraft: Ved å samle aktiviteter og funksjoner i felles anlegg vil flere brukergrupper kunne møtes i de samme fasilitetene. Attraktive møtesteder bygger opp under et levende nærmiljø.
- Miljømessig bærekraft: Å transformere bygg er mer miljømessig bærekraftig enn å bygge nytt, ifølge rapportene; "Grønt er ikke bare en farge" (SINTEF, 2020) og "Bevaring er mest bærekraftig" (Riksantikvaren, 2021.) Ved sambruk; å dele på rom og funksjoner, kan man bygge færre kvadratmeter.
- Økonomisk bærekraft: Ved å samordne funksjoner og lokaler som kan brukes til ulike tider av døgnet, kan hver enkelt kommune få mer ut av sine investeringer og potensielt redusere driftskostnader.

Nye arkitektoniske og organisatoriske løsninger for kommunale virksomheter kan bli sentrale drivere for sosial, miljømessig og økonomisk bærekraft.

Alle barn i alle rom! Skoleanlegg som inkluderende arkitektur og drivere av et levende lokalmiljø!

Skolene våre er mer enn murstein og mørtel, de er pulsen i nabolaget og drivkraften bak læring og fellesskap. Samtidig er lokalsamfunnene i Norge stadig i endring, noe som påvirker både skolehverdagen og omgivelsene for elever, lærere, foreldre og øvrige innbyggere. Vi satte oss derfor som mål å utvikle tre innovative modeller for fremtidens skoleanlegg, med universell utforming og flersidig bruk ute og inne. Et skoleanlegg som fungerer for alle, har potensial til å forvandle både byer og lokalsamfunn – selv i en hverdag med stramme budsjetter og mange oppgaver.

Omgivelsene våre former livene våre, og skolene er viktige bygg i hverdagen for mange. Skolene fremmer læring og interaksjon mellom mennesker, og er en motor i et levende fellesskap mellom ulike grupper. Pilotprosjektene som vises her peker på hvordan skoleanlegg kan planlegges og organiseres for å øke universell utforming og legge til rette for felles bruk. Norske kommuner mangler ofte tid og ressurser til å utvikle nye ideer, og det er essensielt å utnytte de eksisterende ressursene på nye måter – nettopp det har vi gjort her. Norske arkitekters landsforbund (NAL) tok initiativ til dette prosjektet, opprinnelig kalt «Skoleanlegg som inkluderende arkitektur. Et pilotprosjekt i tre norske kommuner». Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har finansiert prosjektledelsen og gitt faglig rådgivning gjennom hele prosjektperioden, og Sparebankstiftelsen DNB har bidratt med opptil en million kroner til hver av de tre kommunene. Gran, Nesodden og Larvik ble valgt ut og forpliktet seg til å sette av nødvendige ressurser og følge det etablerte opplegget.

Pilotprosjektet oppstod som en respons på utviklingen i byer og tettsteder, der bysentra taper funksjoner og naturlige møteplasser til fordel for kommersielle aktører. Etablering av kjøpesentre utenfor sentrum, økt bilbruk og netthandel, fører til at sentrumsområdene tappes for mennesker og aktivitet. I møte med samfunnsutfordringer som ensomhet og utenforskap, er inkluderende møteplasser helt avgjørende.

Ambisjonene om bærekraft og inkludering er forankret i strategier som FNs Agenda 2030, prinsippet «Leave no one behind» og regjeringens handlingsplan for universell utforming. Det finnes få praktiske eksempler på hvordan disse kravene faktisk omsettes til virkelighet i kommunene. Skolene, med sin sentrale plass i samfunnet, har et stort potensial til å revitalisere lokalsamfunn ved å legge til rette for samhandling. Selv om tre år er en kort periode i en kompleks planprosess med mange sammenhengende faktorer, har pilotene gitt verdifull innsikt i hvordan kommunale investeringer kan skape synergieffekter og øke trivselen for både ansatte og elever.

Vi ønsker nå å dele erfaringene fra pilotprosjektet med andre kommuner og fagmiljøer, og håper at initiativet kan inspirere til lignende prosesser over hele landet.

En stor takk rettes til de tre kommunene og deres deltagere, som med tålmodighet, lærevillighet og entusiasme har bidratt til nyskaping gjennom hele prosjektperioden. Vi takker også Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) og Sparebankstiftelsen DNB for økonomisk støtte og gode faglige innspillene underveis, samt Kommunal- og distriksdepartementet (KDD) og Kommunesektorens organisasjon (KS) for verdifulle bidrag i styringsgruppen.

Eva Storrusten, arkitekt MNAL og fagrådgiver NAL

Kai Reaver, arkitekt MNAL og fagsjef NAL

Supperrising

Innledning

Innledning

Innledning

Organisering

Det ble etablert en styringsgruppe og en arbeidsgruppe for pilotprosjektet. Styringsgruppen består av representanter fra Sparebankstiftelsen DNB, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Kommunesektorens organisasjon (KS), Kommunal- og distriktsdepartementet (KDD), og Norske arkitekters landsforbund (NAL.)

Norske arkitekters landsforbund arbeider med å fremme arkitektonisk kvalitet og bærekraftige lokalsamfunn, blant annet gjennom samarbeid om pilotprosjekter, politisk påvirkning og hørings svar. Bylivsenteret eies av Norske arkitekters landsforbund (NAL), og er den delen av arkitektforbundet som bistår små og mellomstore kommuner i deres plan- og stedsutviklingsarbeid. Tjenestene omfatter prosessledelse, formidling og kompetanseutvikling. Bylivsenteret er en nettverksbygger som jobber for å utvikle samarbeidet mellom kommunene og relevante fagmiljøer.

Sparebankstiftelsen DNB er en uavhengig stiftelse som gir bidrag til allmenntilgode formål og støtter tiltak innen kunst, kultur, friluftsliv, idrett, naturkunnskap, nærmiljøaktiviteter og kulturarv.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) er et fagdirektorat med ansvar for operasjonalisering av likestillingspolitikken, som rapporterer til Kultur- og likestillingsdepartementet.

Kommunal- og distriktsdepartementet har ansvar for blant annet kommunal-, regional- og distriktpolitikk, lokalforvaltning, kommuneøkonomi og boligpolitikk.

KS er kommunesektorens interesseorganisasjon, utviklingspartner og landets største offentlige arbeidsgiverorganisasjon. Alle kommuner og fylkeskommuner er medlemmer. KS arbeider for en selvstendig og nyskapende kommunesektor.

Diagram Prosjektorganisering

➤ Styringsgruppen

- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet
- Sparebankstiftelsen DnB
- Kommunal- og distriktsdepartementet
- Norske arkitekters landsforbund
- Kommunesektorens organisasjon

➤ Arbeidsgruppen

- Norske arkitekters landsforbund (prosjektledelse)
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet

➤ Pilotkommunenene

- Gran kommune - prosjektgruppe
- Larvik kommune - prosjektgruppe
- Nesodden kommune - prosjektgruppe

Inkluderende arkitektur er et relativt nytt begrep. Det springer ut av et behov for å diskutere og videreutvikle det etter hvert godt etablerte begrepet universell utforming (Ryhl og Høyland, 2018). Inkluderende arkitektur rommer flere brukere enn personer med funksjonsnedsettelse, og målbærer en sosial, sanselig, funksjonell og verdimeessig tilnærming til arkitekturen.

FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, ofte kalt CRPD*, definerer universell utforming slik: «Med universell utforming menes: utforming av produkter, omgivelser, programmer og tjenester på en slik måte at de kan brukes av alle mennesker, i så stor utstrekning som mulig, uten behov for tilpassing og en spesiell utforming. Universell utforming skal ikke utelukke hjelpemidler for bestemte grupper av mennesker med nedsatt funksjonsevne når det er behov for det». (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD)

Kommunene har ansvar for sine grunnskoler og at de er utformet slik at alle barn kan gå på sin nærscole. Samtidig vet vi at kommunenes kompetanse på universell utforming i bygg og uteområder varierer. Mange kommuner strever også med et stort vedlikeholdsetterslep, og kan ha problemer med å prioritere universell utforming av skoler opp mot andre oppgaver. (Hentet fra «Veikart. Universelt utformet nærscole 2030», Bufdir 2018)

Skolen er et viktig sted for alle barn. Det er den fysiske rammen for deres hverdag, og et sted hvor vennskap og sosialt liv dannes og utvikles. En skole kan også være en naturlig del av et levende lokalmiljø, med rom og aktiviteter som gir alle mennesker mulighet til å møtes.

Pilotprosjektet skal bidra til nye erfaringer om hvordan skoleanlegg kan bli drivere i et levende og inkluderende lokalsamfunn. Et slikt skoleanlegg inkluderer læring og sosialt samvær for alle, uansett alder eller funksjonsvariasjoner, og er levende både i og utenfor skolens undervisningsperiode.

Skoleanlegg kan brukes til mer enn det som i utgangspunktet var hensikten med å bygge skolen. På den måten får vi mer ut av ressursene, og bidrar til både økonomisk, sosial og miljømessig bærekraft.

Skoleanlegg er godt egnet som pilotprosjekt der man undersøker sambruk og universell utforming, fordi de inneholder mange funksjoner som er nyttige for hele lokalsamfunnet. Skolens bibliotek og aula er i prinsippet et lite kulturhus. Kantine eller skolekjøkken kan brukes til servering eller kafé. Sløyd- og håndarbeidsrom kan fungere som kurssted. Gymsalen kan være en arena for ulike kulturelle og sportslige arrangementer. Biblioteket kan ha arrangementer som datakurs for eldre/voksenopplæring eller babysang for barselgrupper. Skolegården kan fungere som torg og lekeplass. Noen skoler er i perioder større enn elevgrunnlaget tilsier og kan da låne ut lokaler til frivillighet, kunstnere eller gründere. Potensialet for samlokalisering og sambruk er stort, fordi en skole allerede inneholder funksjoner som mange i nærmiljøet vil kunne ha glede og nytte av. Dette fordrer at skoleanlegg, enten de er eksisterende eller planlagte, må programmeres, utformes og driftes på nye måter.

Et mål med å gjennomføre dette som et pilotprosjektet i tre kommuner har vært å få nye innsikter om konkret og praktisk arbeid med universell utforming og sambruk. Skoleanlegg som er universelt utformet vil kunne benyttes av flere grupper i byer og lokalsamfunn, og skoleanlegg som har flere bruksområder vil ha større effekt av å være universelt utformet fordi det er tilgjengelig for alle.

Videre har det vært viktig å videreutvikle og bidra til bedre planprosesser når det kommer til tverrfaglig arbeid med planlegging, programmering og utforming av pilotkommunenes skoleanlegg gjennom arbeidet med Grymyr -, Østre Halsen - og Nesoddtangen skole. Målet er å benytte gode metoder for å sikre involvering og medvirkning av barn, unge og andre innbyggere som kan påvirke retning og løsninger for skoleanlegget.

Pilotprosjektene har gitt kommunene rom og mulighet for faglig utvikling, og økt kunnskap om gjenbruk av eksisterende bygningsmasse og universell utforming. Prosjektet skal bidra til kunnskapsdeling med andre kommuner og fagmiljøer.

Hva har vi funnet ut? Hovedfunn i pilotkommunene

Tre kommuner/skoler ble valgt som piloter for prosjektet:

Gran kommune med Grymyr barneskole, Larvik kommune med Østre Halsen barneskole og Nesodden kommune med Nesoddtangen barneskole. Hver av disse skolene representerer ulike utfordringer knyttet til skolenes størrelse, demografi og lokalisering.

① Gran

Gran kommune står overfor synkende elevtall, en utfordring mange norske kommuner deler. For å opprettholde lokale tjenester har kommunen utforsket hvordan skoledrift kan kombineres med andre kommunale tilbud, som barnehage, for å styrke nærmiljøet. På tross av demografiske og økonomiske utfordringer, har de vurdert å etablere et oppvekstsenter der barnehage, skole og aktivitetstilbud samles i en liten grend. Målet er ikke bare å sikre tilgang til utdanning og omsorgstjenester, men også å skape et levende lokalmiljø, selv i områder der skolene står i fare for nedleggelse.

② Nesodden

Rehabilitering av Nesoddtangen skole var politisk vedtatt, men med skolens beliggenhet i et område med planlagt fortetting og byutvikling ønsket kommunen først å ferdigstille en helhetlig områdeplan. De utviklet plankonseptet «pollinerende allmenning», et offentlig landskapsrom med sammenhengende beplantning som skulle knytte skolens uteområder til resten av sentrum. I påvente av den nye planen arbeidet kommunen med midlertidige installasjoner, håndverk og medvirkning. Selv med et kompetent fagmiljø har prosessen vært kompleks og påvirket av politiske beslutninger. Erfaringene fra midlertidige tiltak har gitt verdifull innsikt som kan forme både områdeplanen og skolens rehabilitering.

③ Larvik

Larvik kommune utvidet sin tilnærming til universell utforming ved å inkludere barnas psykososiale helse i et pilotprosjekt som omfattet både fysiske og pedagogiske tiltak. De oppgraderte interiøret i to klasserom og utviklet en pedagogisk plan for differensierte læringsmiljøer. Samtidig ble et inngangsparti forbedret med nye dører, og fellesarealet «den røde gangen» tilpasset et nytt interiørkonsept. Frivillige bidro til å bygge en utvendig rampe med sitteplasser og utvide plattingen foran skolekjøkkenet, slik at vinduene kan åpnes og fungere som en kiosk. Prosessen involverte også Foreldrenes arbeidsutvalg (FAU), for å sikre bred medvirkning og forankring.

① Gran

② Nesodden

③ Larvik

Flyfoto med skolene markert – ikke i skala.

Processes

Processes

Processes

2

Prosess

Pilotprosjektet har belyst prosess- og kunnskapsutvikling, samt implementering av fysiske tiltak. Prosess- og kunnskapsutvikling internt i prosjektteamene var helt sentralt, og har lagt grunnlaget for å styrke kommunenes egne investeringsbeslutninger. Det har vært viktig for å bygge kompetanse i hvert prosjektteam, og i kommunene som kan påvirke prosjektene utover pilotperioden.

Piloten har vært delt inn i tre faser: kriteriearbeid og utvalgelse av pilotprosjekter (2021), faglig utviklingsarbeid og gjennomføring av pilotprosjekter (2022-2024) og oppsummering og formidling av erfaringer (2024/2025). I løpet av prosjektets andre fase har kommunene fått veiledning og deltatt i nettverksseminarer for å utveksle erfaringer og lære av hverandre. Dette har bidratt til å styrke både den faglige kompetansen og samarbeidet mellom kommunene.

Fase 1 Utvalgelse

I denne fasen ble det søkt etter pilotkommuner med eksisterende skoleanlegg som hadde behov for videreutvikling, oppgradering eller rehabilitering, og som ønsket å knytte seg til pilotprosjektets målsetting og prosess over tre år.

- Utvikling av kriterier for deltagelse med spesifikke kriterier som bærekraft, universell utforming og at prosjektet befant seg i en tidlig planleggingsfase.
- Prosjektutlysning for deltakelse i pilotprosjektet.
- Evaluering og utvalg av søknadene.
- Tre pilotkommuner ble valgt av syv søkere: Gran, Nesodden og Larvik.
- Valgte kommuner representerer en spredning i demografi og geografi, med ulike utfordringer.

Pilotkommunenes skoleprosjekt kunne oppnå inntil 1 million kroner hver i prosjektstøtte for tiltak i skoleanlegget i prosjektperioden. Kommunene skulle søke med en prosjektplan, og videre utforme en milepælsplan for utvikling av tiltak med tilhørende summer for støtte. Kommunene forpliktet seg til en intern egenfinansiering av de respektive pilotene på minimum 1 million kroner.

Fase 2 Gjennomføring av pilotprosjekter

Denne fasen var planlagt å strekke seg over to år, 2022 og 2023, men ble noe forsinket på grunn av covid-restriksjoner etc. Fasen hadde som mål å teste, utvikle og implementere de planene som ble etablert i den første fasen. Kommunene fikk støtte og veiledning fra Norske arkitekters landsforbund for å sikre at deres prosjektplaner kunne realiseres på best mulig måte.

- Veiledning og støtte til temaer som universell utforming, sosial bærekraft og sambruk.
- Nettverksseminarer for faglig utvikling og erfaringsutveksling.
- Brukermedvirkning og kontakt med lokalsamfunn.
- Pilotkommunene gjennomførte konkrete tiltak i skoleanleggene.
- Implementering av prosjektplanene i de utvalgte kommunene.

Nettverksseminarer spilte en sentral rolle, der fikk pilotkommunene mulighet til å dele erfaringer, utfordringer og løsninger. Seminarene fungerte også som en plattform for faglig utvikling med både teoretisk kunnskap, praktiske eksempler og relevante befaringer. Hvert seminar hadde et tema, for eksempel medvirkning, sambruk, fellesskapsløsninger og universell utforming. På befaringsene fikk deltakerne besøke andre skoleanlegg og offentlige rom som fungerte som gode eksempler på inkluderende arkitektur og sambruk.

Prosess og fremdrift	Oppgave	2021			2022			2023			2024			2025			
		Aug	Sep	Okt	Nov	Des	Jan	Feb	Mar	Apr	May	Jun	Jul	Aug	Sep	Okt	Nov
Fase 1 Utvalgelse	Prosjektoppstart	■															
	Kunnskapsunderlag					■											
	Utllysning																
	Innhente søknader																
	Søknadsfrist																
	Utvalgelse																
Fase 2 Gjennomføring pilotprosjekter	Forberede nettverkssamling																
	Nettverksamling/ studietur																
	Kommunikasjon/presse																
	Oppfølging Larvik																
	Oppfølging Gran																
	Oppfølging Nesodden																
	Konkretisering																
Fase 3 Formidling	Sammenstilling																
	Fotografering																
	Produksjon av håndbok																
	UD 2024																
	Lansering av håndbok																
	Kommunikasjon/formidling																
	Evaluering																

Oppsummering nettverksseminar:

- ① Første samling
↳ Oslo, 30.–31. mai 2022

Tema for samlingen var rom-programmering, medvirkning og universell utforming. Etter omvisning på Sentralen med KIMA arkitekter, holdt fagpersoner fra NAL og Bufdir innledende presentasjoner. Deretter holdt den nederlandske arkitekten Aat Voos et foredrag om rom-programmering for sambruk. Han viste også eksempler på hvordan han har jobbet med inkluderingsprosjekt i offentlige prosjekter, blant annet Deichman Bjørvika. Dagen ble avsluttet med omvisning på Deichman Bjørvika og påfølgende middag.

Dag to var det omvisning på Ruseløkka skole med rektor Merete Hansen og Lise Larstuvold, fra Gasa arkitekter, som på den tiden jobbet som leder i Bylivsenteret i NAL. Deretter var det en introduksjon til medvirkning med Tina Engen, rådgiver i Bufdir, og Martin Eia-Revheim, som er ansvarlig for eiendom og prosjekter i Sparebankstiftelsen DnB. Martin fortalte om programmeringsfasen på Sentralen, og understreket hvor viktig det er å snakke med alle involverte, og å bruke tid på avgjørelser.

- ② Andre samling
↳ Larvik, 21.–22. mars 2023

Tema for nettverkssamlingen var universell utforming, medvirkning, prosess og bestillerkompetanse i utviklingen av bærekraftige skolebygg og lokalsamfunn. På nettverkssamlingene skulle kommunene presentere hvor de befant seg i prosessen med sine prosjekter, inkludert utfordringer, læringspunkter og videre planer. Dette ga verdifull innsikt i hvordan prosjektene utviklet seg, og la grunnlaget for erfaringsutveksling og videre diskusjoner.

I tillegg var det presentasjoner fra fagpersoner som var ment å inspirere og bygge et felles kunnskapsgrunnlag. Sidse Grangaard, dansk arkitekt, PhD og seniorforsker ved Aalborg universitet, fortalte om sin erfaring innen universell utforming, og belyste forskjellene mellom Norge og Danmark. Hun fremhevet hvordan universell utforming kan integreres i arkitekturprosjekter for å sikre likeverd og tilgjengelighet. Vegard Pedersen, seniorrådgiver fra Tverga, ressursenteret for egenorganisert idrett og fysisk aktivitet i Norge, fortalte om hvordan kreative tilnærminger og brukermedvirkning kan bidra til nyskapende prosesser i kommunal sektor. Alexandra Altermark, arkitekt og prosjektleder i Bergen kommune, delte erfaringer om bestillerkompetanse og involvering av barn og lokalmiljø i prosjektet Aktiv Tollbodkai, som er en del av kommunens satsning innen Barnas byrom.

Dag to startet med en inspirerende presentasjon av Stian Schjeldrup, arkitekt i Schjeldrup Trondahl arkitekter og selvtilutlert nabolagsaktivist. Han delte fra sine erfaringer som forelder med arkitektbakgrunn i FAU-arbeidet med Lakkegata skole, og belyste hvordan det er mulig å påvirke gjennom målrettet innsats i samarbeid med lokalsamfunn og politiske aktører. Helle Lind Storvik, landskapsarkitekt i Asplan Viak, fulgte opp med å fortelle om prosjektet videre, etter at Asplan Viak fikk ansvar for prosjekteringen, med vekt på hvordan uteområder kan utformes for å møte elevenes og lokalsamfunnets behov.

Seminaret ble avsluttet med en workshop der kommunene delte og fikk innspill av hverandre, fagpersoner involvert i prosjektet og de eksterne foredragsholderne. Dette ga deltakerne både konkrete verktøy og inspirasjon til videre arbeid.

Sist, men ikke minst, var det en befarings på Festiviteten i Larvik. Dette er et vernet bygg med viktig kommunal historie, som av økonomiske årsaker ble solgt til en lokal investor. MAD arkitekter bisto i oppussingen av huset, og gjorde det om til restaurant, kontorfellesskap, møterom og festsal. En spennende referanse der bygget har fått nytt liv, samtidig som man har tatt vare på krav for universell utforming. Det ble også jobbet innovativt med ombruk og kulturhistoriske verdier.

③ Tredje samling

↳ Bergen, 31. okt -1. nov 2023

Tema for tredje nettverksmøte var universell utforming og inkluderende arkitektur i eksisterende bygg, og refleksjon om egen prosess og bestillerkompetanse.

Første dag var det et kurs med innlegg fra fagpersoner, workshops og inspirerende prosjekter. Kurset ble innledet med de tekniske kravene knyttet til universell utforming i eksisterende bygg. Dette inkluderte blant annet regelverket i plan- og bygningsloven og hvordan tilgjengelighetskrav kan håndteres i praksis. Det ble lagt vekt på å balansere strenge krav med kreative og funksjonelle løsninger som ivaretar byggets estetiske og historiske verdier.

Et av dagens mest engasjerende innlegg kom Anett Garvik, tidligere styremedlem i Norsk Handikapforbund, som delte sine erfaringer med barrierer i både offentlige og private bygg. Gjennom personlige historier og konkrete eksempler ga hun et tankevekkende perspektiv på hvordan manglende universell utforming påvirker hverdagen til mennesker med funksjonsnedsettelse. Hennes innlegg fungerte som en viktig påminnelse om at arkitektur ikke bare handler om tekniske løsninger, men også om å skape inkluderende omgivelser som gir alle lik tilgang til bygninger og byrom.

Etter dette ble deltakerne delt inn i grupper for å arbeide med spesifikke eksempler. Gruppene fikk i oppgave å analysere og utvikle løsninger for ulike problemstillinger knyttet til universell utforming og rehabilitering.

Fire konkrete prosjekter ble presentert for å illustrere hvordan krav og regler kan iverksettes i praksis. Disse inkluderte to kommunale prosjekter, et sykehus og et infill-prosjekt i et urbant område. Prosjektpresentasjonene ga innsikt i hvordan ulike aktører arbeider med transformasjon og rehabilitering under varierte forutsetninger.

De kommunale prosjektene viste hvordan universell utforming kan integreres i offentlige bygg for å sikre tilgjengelighet for alle brukere. I sykehusprosjektet var utfordringen å balansere strenge helse- og sikkerhetskrav med arkitektonisk kvalitet, mens infill-prosjektet brukte universell utforming som en styrke i tettbygde, historiske byområder. Alle prosjektene viste at universell utforming ikke trenger å være en begrensning, men snarere en mulighet til å skape bedre, mer inkluderende arkitektur.

Seminaret ble avsluttet med en felles oppsummering, hvor deltakerne reflekterte over dagens innhold og delte tanker om hvordan de kunne ta med seg lærdommene inn i egne prosjekter. Mange fremhevet viktigheten av tverrfaglig samarbeid og brukermedvirkning for å lykkes med universell utforming i eksisterende bygg.

Etter kurset møtte vi Alexandra Altermark, arkitekt og prosjektleder i Bergen kommune, og hun tok gruppen med til Aktiv Tollbodkai, prosjektet som hun hadde fortalt om på det andre nettverksseminaret. Dagen ble avsluttet med middag og uformell erfaringsutveksling og nettverksbygging.

Dag to presenterte hver av kommunene hvor de var i prosessen, og det var samtaler og refleksjoner om egen prosess. Siste stopp på nettverksseminaret var omvisning på Ny-Krohnborg skole, ved arkitekt Thale Bjørneheim fra Arkitektgruppen Cubus, og Vincent Odour Mrimba, tidligere aktivitetskoordinator ved Ny-Krohnborg skole i Bergen kommune. Denne skolen var et svært relevant prosjekt, og del av en områdesatsning i Bergen, der de hadde oppgradert et eksisterende skolebygg og en ny idrettshall under bakken. Det som allikevel var mest interessant er hvordan kommunen hadde jobbet med inkludering av barn og familier med levekårsutfordringer. Vincents rolle som aktivitetskoordinator, med både formell kontakt med kommunen og daglig oppfølging og en trygg kontaktperson for alle barn og deres familier, var i dette prosjektet uvurderlig. Oppgaven var i utgangspunktet å rehabilitere en idrettshall, men ettersom oppvekstvilkår ble tema underveis, utviklet og programmerte de etter hvert et svært mangfoldig tilbud. I løpet av denne fasen ble konkrete tiltak implementert i skoleanleggene, som beskrives i neste kapittel.

Fase 3 Formidling

Den siste fasen er dedikert til å oppsummere og formidle erfaringene som har blitt gjort gjennom prosjektet, nasjonalt og internasjonalt. Målet med denne fasen er å sikre at læringene fra pilotkommunene formidles til andre kommuner og relevante fagmiljøer, slik at det kan få ringvirkninger inn i eksisterende og nye prosjekter.

Piloten ble presentert på den internasjonale konferansen om universell utforming og sosial bærekraft UD2024, 20.-22. november 2024 i Oslo, og presenteres på flere relevante arenaer utover 2025. Lanseres fysisk og digitalt våren 2025.

Vi håper dette dokumentet, samt erfaringene fra pilotkommunene, kan inspirere og ikke minst være lærerikt for kommuner i lignende prosesser.

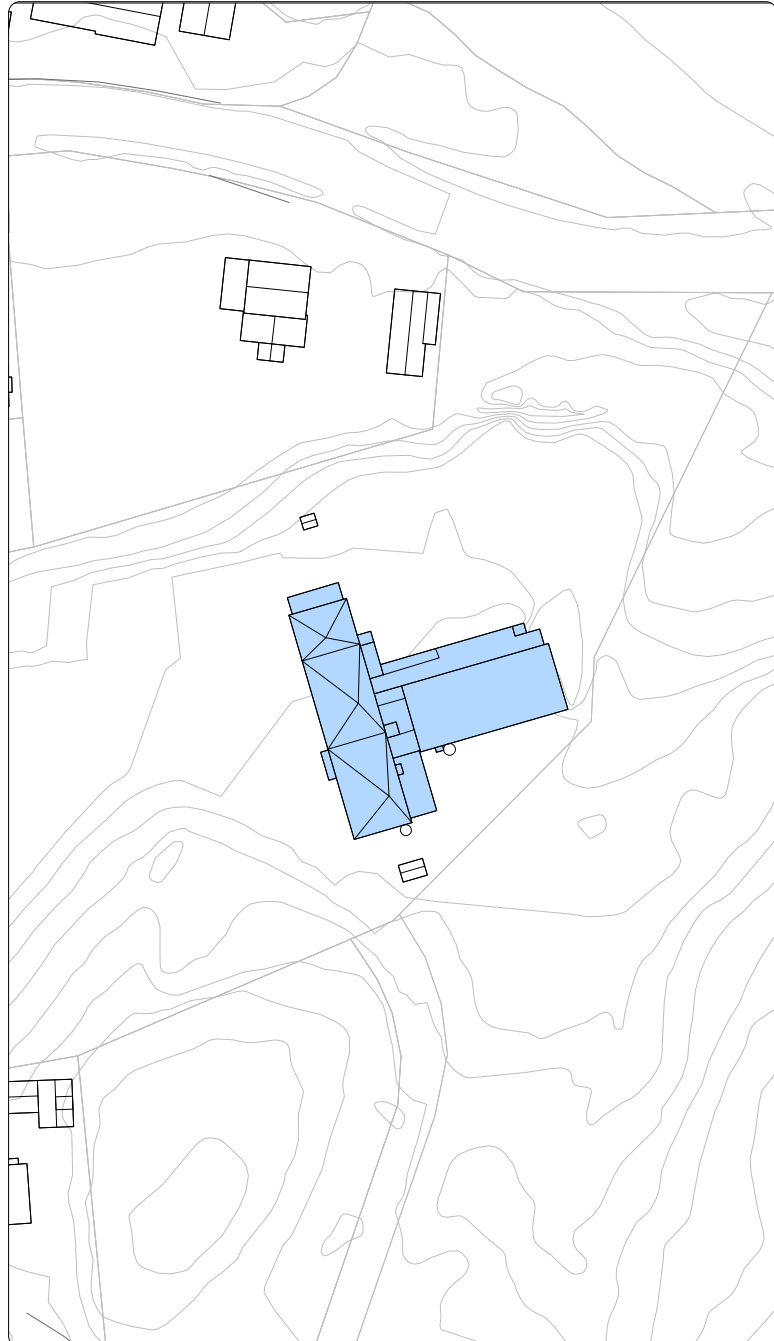
3

**Pilot-
kommunenene**

**Pilot-
kommunenene**

Gran

Utfordringen i Gran var færre barn, barnehagedrift i en lokasjon med behov for oppgradering og utfordrende økonomi. Prosjektgruppen i Gran ble representert av overordnet ledelse på oppvekstområdet sammen med eiendomsavdelingen og leder på Grymyr skole og Leikvoll barnehage. Ønsket var å skape likeverdige og gode lek- og læringsarenaer for alle barn i kommunen og benytte lokaliteter som Gran kommune eide selv, ikke minst få til positive synergier for grenda og innbyggerne i Gran kommune.

① Prosjekt-teamet fra Gran kommune var (fra venstre) nåværende rektor, Knut Kolstø, eiendomssjef, Gard Olsen, enhetsleder barnehage, Siv Akre, kommunalsjef oppvekst, Mona Mikalsen.

Her er de portrettert utenfor amfiet i granitt, som ble anlagt i løpet av pilotprosjektet.

«Det at vi faktisk har tatt oss tid til å involvere flere parter fra starten av, det er veldig lærerikt og bidrar til eierskap. Resultatet blir ikke optimalt, men det blir godt nok, og vesentlig bedre enn det som har vært. Det er jo det som er viktig, å se forbedringene vi faktisk oppnår, for de som bruker skoleanlegget og nærmiljøet.»

«For å bruke et kjent sitat: *'Det beste er det godes verste fiende.'* Derfor har også jeg vært opptatt av mulighetsrommet rundt TEK17 fra start til mål i prosjektet. Og jeg mener fortsatt at her ligger det et potensiale som må utforskes av kommune-Norge! Her ligger også nøkkelfaktorer for å oppnå bærekraft på ulike områder.»

– Mona Mikalsen, kommunalsjef oppvekst

Grymyr Skole

Grymyr skole er en del av et lokalmiljø i Gran kommune, og er et godt eksempel på et lokalsamfunn som møter utfordringer som mange kommuner i Norge står overfor, f.eks. lave fødselstall, eldre befolkning, trang økonomi og vedlikeholdsetterlep i kommunale bygninger. For å møte disse utfordringene, og beholde aktivitet i grenda på Grymyr, utforsket kommunen hvordan man kunne skape innovative løsninger som tok i bruk byggene på en ny måte.

Ettersom Grymyr skole hadde for mye areal i forhold til elevtall, valgte prosjektgruppa fra kommunen å integrere en barnehage inn i bygget, samt jobbet med lokalmiljøet i grenda og for å skape en grendeplass, et inkluderende læringsmiljø inne og ute. De skapte en ny inngang til barnehagen med rampe som ble tilknyttet uteområdet med sitteplasser og et amfi bygget i granitt og tre. Det ble nye restriksjoner for biler å kjøre inn i skolegården, og planene om en forstørrelse av parkeringsplassen på grunn av barnehagen, ble endret ettersom kommunen lagde en avtale om å benytte andre parkeringsplasser. På denne måten fikk man utnyttet den eksisterende plassen og kunne heller fokusere på tryggere lekeområder.

Selv med disse tiltakene, har kommunepolitikere bestemt at skolen skal legges ned fra høsten 2025. Men på grunn av barnehagen og tilbudet til lokalmiljøet, vil Grymyr fortsette å fungere som et oppvekstsenter.

Prosjektteamet uttrykket at de var fornøyde med deltagelsen i piloten, da de både fikk tilgang på faglig input og inspirasjon fra NAL, de andre kommunene og under nettverksseminarer. En observasjon er at det fysiske resultatet med barnehagen med fordel kunne blitt enda mer integrert om landskapsarkitekt og arkitekt jobbet mer tverrfaglig, heller enn å bli anskaffet gjennom forskjellige prosesser og anskaffelser.

Tross demografiske og økonomiske utfordringer i kommunen, har pilotprosjektet i Grymyr allikevel gitt viktige funn med tanke på kommunens rolle i planlegging og utvikling av offentlige tjenester som kan fortsette å gi grobunn for rurale nabolag.

Gran

Alle barn i alle rom

LÆRINGSPUNKTER FRA GRAN:

Hva kan andre lære av vår prosess?

- Nøkkelen til å lykkes med å renovere gamle bygg i et kommune-Norge med krevende økonomi, er et godt samspill mellom fagområder og myndighetsområder, slik at kommunen kan få til forbedringer, selv om selv om vi ikke kan løfte alle gamle bygg til TEK17 nivå. Vi har jobbet ut ifra et «godt nok» prinsipp – som allikevel er en vesentlig forbedring fra dagens nivå.
- Løfte fram veilederen til TEK17 som åpner opp for å søke dispensasjon uten at det skal oppleves som et «nederlag,» men heller som et mulighetsrom.
- Ressursene som gamle bygg representerer og de ulike bærekraftsperspektivene. Det har vært positivt å utfordre myten om at det alltid er bedre å bygge nytt...
- Viktigheten av tidlig involvering av aktuelle parter som politikere, ansatte og foreldre/tjenestemottakere
- Husk bred forankring og koble på nye personer i prosjekter både lokalt og for hele prosjektet. Dette sikrer robusthet, man må alltid ta høyde for det uforutsette f.eks. sykdom, ansatte slutter osv. Dette har vært litt av hverdagen i dette prosjektet som har strukket seg over et lengre tidsrom.
- God dialog og samhandling mellom nærmiljøet og kommunen/tjenesten. Helhetlig syn på ressursbruken, spillemidler osv.
- Låsesystemer som kan gi tilgang til bygget eller deler av bygget på en enkel måte.

«Det ble viktig for oss å starte tidlig med å etablere et fellesskap mellom barnehage og skole. Det ble tidlig initiert felles møter der fokuset var pedagogisk ståsted, finne gode fysiske og praktiske gode løsninger for både barnehage og skole, samt å etablere omforente løsninger for å ivareta sin egen egenart i fellesskapet. Det gjorde at oppstarten av oppvekstsenteret gikk veldig bra og endringer som måtte gjøres etter oppstart kunne gjennomføres uten store prosesser.»

– Siv Akre, enhetsleder barnehage

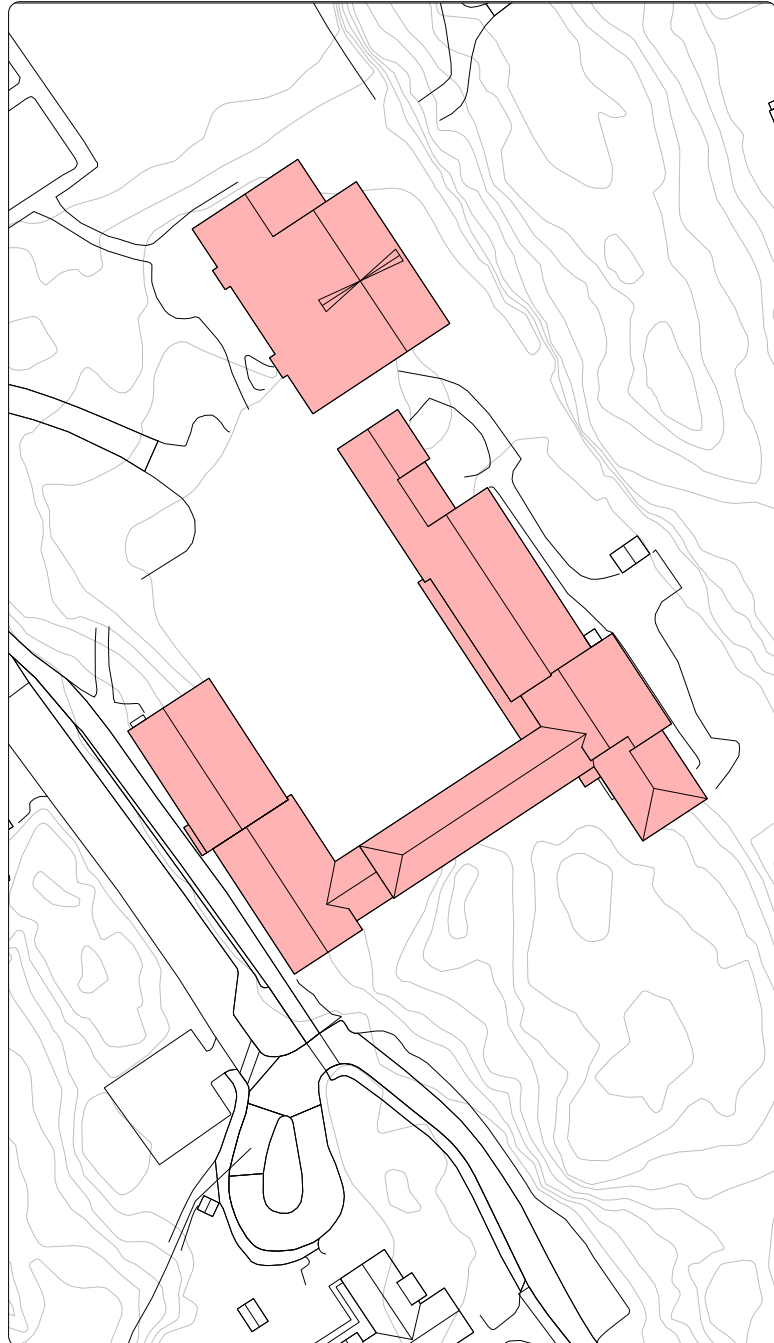
«Vi prøver å tenke på arkitektur som et verktøy for å skape noe som kan brukes av hele lokalsamfunnet, ikke bare skolen.»

– Gard Olsen, eiendomssjef

Nesodden

På Nesodden har prosjektgruppa bestått av planleggere, arkitekter og en samskappingskoordinator, som har samarbeidet med ulike aktører som barnehager, Sunnaas sykehus og lokalbefolkningen. Prosessen har vært bredt tverrfaglig med fokus på medvirkning og samskaping. Samtidig har det foregått politiske og administrative prosesser for å utarbeide en områdeplan for Tangen sentrum, som også omfatter rehabilitering av Nesoddtangen skole og ny flerbrukshall. Prosjektet har taklet utfordringer som politiske endringer og uavklarte situasjoner, og har resultert i fleksible “mens-vi-venter” prosjekter, altså midlertidige prosjekter for å engasjere befolkningen, teste ut, og samle informasjon. Involveringen har gitt et solid kunnskapsgrunnlag for videre utvikling av området og universell utforming i kommende prosjekter.

① Prosjekt-teamet fra Nesodden kommune var (fra venstre) prosjekt- og prosesskoordinator Oscar Honeyman-Novotny, arkitekter i planavdelingen Thyra Frederikke Grimstad og Jesper Vik, kommunalsjef samfunnsutvikling og kultur Anne Dybevoid, og tidligere leder av planavdelingen Marit Askbo.

«Arkitektur leder handling inn i mønstre. Dette tenker jeg er en god formulering som beskriver hvor viktig stedsutforming er for å legge til rette for innbyggernes egen hverdagsregi. Det er viktig at vi bruker vår faglighet til å legge til rette for bruk og bevegelsesmønstre, men samtidig viktig at bruk og bevegelse ikke låses men åpner for ulike innbyggers kreativitet og behov.»

«Når vi kan dokumentere at barn vil ha en krok å sitte i og prate, i stedet for kun lekeapparater, gir det troverdighet overfor politikerne. Vi kan vise at det store flertallet har andre ønsker enn de tre sure innbyggerne som vil ha noe annet.»

– Anne Dybevoid, kommunalsjef samfunnsutvikling og kultur

Nesoddtangen Skole

Nesoddtangen skole er lokalisert i et semi-urbant område, i tett tilknytning til den sentrale byutviklingen på Nesodden, inkludert bibliotek, administrativt senter og kjøpesenter, og skogen på baksiden. Sentralt i Nesoddens konsept var den «Pollinerende Allmenning,» som både reflekterer Nesoddens grønne og bærekraftige assosiasjoner, samt viktigheten av biodiversitet og overvannshåndtering. Gitt den utstrakte planperioden, ønsket kommunen å benytte seg av ulike midlertidige installasjoner, som f.eks. workshops for å bygge benker, og en container med ting til utlån, et tiltak for å stimulere til delings-økonomi. Sommeren 2024, installerte de også lokal skog inn i skolegården.

Deler av planprosessen har vært innovativ, f.eks. ansatte kommunen Oscar i en midlertidig stilling som prosjekt- og prosesskoordinator for å drive oppsøkende medvirkning med individer og interessegrupper. I løpet av prosjektperioden ble det opprettet en stilling som samskappingskoordinator i biblioteket, og Oscar ble fast ansatt. Stillingen baserer seg på mye samarbeidene og ideene som ble prøvd under prosjektperioden. Prosjektteamet har fokusert på skolegården og plan-området, med en begrenset diskusjon om hvordan testene og konseptene kan integreres i skolebygningen.

Selv om rehabiliteringen av den eksisterende skolen ble politisk vedtatt i 2020, ble prosessen satt på vent ettersom kommunen ønsket områdeplanen godkjent før de kunne starte rehabiliteringen. Det var også politiske endringer som gjorde at saken kom opp på nytt, og i oktober 2024 ble det endelig vedtatt at skolen skal rehabiliteres og at det skal bygges nytt tilbygg for utvidelse av skolen.

I løpet av prosjektperioden har Bufdir og NAL oppfordret til å jobbe med inkludering og universell utforming i prosjektet, da dette har vært litt manglende fokus i de midlertidige prosjektene. Det har vært utviklet en mulighet for å skape en forbindelse mellom to nivåer, som både kan fungere både som rampe opp til skolen, men også et sted for lek, et sted å være. Nesodden prosjektteamet har vært i kontakt med Sunnaas sykehus, et kjent rehabiliterings-sykehus, og dette kunne også bli brukt som treningsarena for rehabiliteringspasienter utenfor skoletid. Ettersom skolegården vil bli en anleggsplass under byggeperioden, ønsket kommunen å vente med å bygge denne, så den kunne prosjekteres grundigere i sammenheng med de omkringliggende uteområdene og bygningene.

Hovedfokuset i Nesodden har vært mest på midlertidige installasjoner, bruk av håndverk og medvirkning i planlegging, og mindre på rehabiliteringen av skolebygget og prinsipper for universell utforming som verktøy i en inkluderende skole og lokalsamfunn. Prosjektteamet har inkludert noen fysiske elementer fra prosessen i illustrasjonsplanen, som følger ved plan-dokumentene til kommunen, og pilotprosjektet har derfor vært med å definere retningslinjer for fremtidig utvikling av skole og sentrumsutviklingen. Erfaringer fra medvirkningsprosessene og deltagelse i denne piloten har vært med å legge grunnlaget og er innarbeidet i områdeplanen. Våren 2025 utlyser kommunen en samspillsentreprise for gjennomføring av prosjektet, så dette prosjektet er fortsatt i prosess mens oppsummeringen av pilotprosjektene skjer.

↑ Illustrasjonsplan, Nesodden Kommune

LÆRINGSPUNKTER NESODDEN:

Hva kan andre lære av vår prosess?

- I medvirkningsprosessene er det viktig å sette rammer for hva som kan påvirkes, prosjektledelsen må være tydelig på hva innbyggerne/ brukerne kan være med å bestemme og på hvilket tidspunkt ulike forhold er i fokus. Dette har vært spesielt utfordrende i samtaler med barn, der man ofte må ha konkrete spørsmål for å få svar som lar seg omtolke i en større sammenheng.
- Medvirkning er ferskvare. Eldre elever er ofte lettere å få noe nyttig ut av, men det kan også medføre at flere av kullene slutter på skolen før resultatene av medvirkningen faktisk slår inn. Det kan føre til at elevene ikke opplever å bli hørt.
- Fysiske tiltak er mye lettere å få igjennom hvis man involverer bredt i tidlig fase, slik at man får en diskusjon med for eksempel brøytemannskap om hva de trenger og hvilke tilpasninger man kan gjøre. Det er også lurt å ha prosjektert nok til at man har noe konkret å vurdere opp mot andre hensyn.
- Lokalbefolkningen har ofte mange ildsjeler og gode krefter man kan dra nytte av, men det er viktig å balansere engasjementet slik at det ikke ebber ut i utilfredsstilte forventninger når prosjektene blir forsinket eller tar en ny vending.
- Vi har lært at det å tilpasse et skoleanlegg til frivillige lag og foreninger er avhengig av tre hovedfaktorer: Gode medvirkningsprosesser, tydelig ansvarsfordeling og organisatoriske løsninger som gir brukerne frihet til å utvikle eget tilbud, og kartlegging, oppbygging og oppfølging av lokalt engasjement.

Vi traff alt fra Ung Husflid på Ekelund til Ressurskafeen på Skoklefall for å plukke ut de eksisterende drivkreftene på Nesodden, slik at de kan bakes inn i sentrumsutviklingen. Det var viktig å hente inn eksisterende drivkrefter for å finne måter å integrere dem i prosjektet.

– Oscar Honeyman-Novotny, prosjekt- og prosesskoordinator

«Vi ønsker å tørre å prøve og feile, selv om man risikerer tilbakemeldinger om at noe ikke fungerte. Dette er nødvendig i slike prosjekter og en del av prosessen med å teste ut og lære hva som fungerer i praksis.»

– Marit Askbo, tidligere leder av planavdelingen

«Det var særlig inspirerende å snakke med avlastningstjenesten Bergertoppen, som ga oss et innblikk i hvordan barn med ulike funksjonsevner bruker naturen. Skogen med sitt naturlige mangfold skaper varierende utfordringer der de aller fleste finner noe passende å bryne seg på. Vi har jobbet med en tilnærming til universell utforming der alt ikke trenger å være like tilgjengelig for alle, men alle skal finne noe som er interessant og utfordrende for dem, innenfor en avstand som gjør at de kan leke sammen.»

– Jesper Vik, avdelingsarkitekt og prosjektleder, planavdelingen / eiendom

Larvik

Larvik kommune ønsket å skape en skole som inkluderer alle, både i klasserom, fellesarealer og skolegården. Dette var utgangspunkt for at kommunen valgte å tenke utradisjonelt, med et tverrfaglig prosjektteam bestående av en kommunepsykolog, landskapsarkitekt, arkitekt og ledelsen ved skolen. På denne måten fikk de belyst og jobbet med bestillingen fra faglige perspektiver som ga mer helhetlige løsninger.

① Prosjekt-teamet fra Larvik kommune var (fra venstre) landskapsarkitekt Jenny Hartveit Almlil, teamleder og lærer Karoline Wilke Berntsen, rektor Grethe Ofstad Kulseng, kommunepsykolog Anne Kvale Havig og bygningsingeniør og prosjektutvikler Borgar Lindhjem.

Her er de portrettert utenfor skolekjøkkenet som fikk en ny plattning og en liten disk bygget av frivilligheten i løpet av pilotprosjektet.

«Vårt fokus har vært hvordan sammenhengen mellom pedagogikk, psykologi og arkitektur kan bidra til trivsel, mestring og tilhørighet hos elevene. Det å inkludere psykisk helse og trivsel tidlig har gitt oss en helt ny tanke på hvordan vi bør samarbeide på tvers av kommunalområdene i ulike prosjekter.»

– Anne Kvale Havig, kommunepsykolog

«I dette prosjektet ønsket vi å gå fra det spesifikke til det allmenne og finne ut hva som skal til for at alle elever opplever gode skoledager, ikke bare de elevene som tydeligst gir uttrykk for mistrivsel.»

«De tre pilarene våre handler om økt emosjonell kompetanse hos de voksne, mer praktisk undervisning, og hvordan uteområdet, klasserommet og bygningsmassen generelt kan brukes til å skape fellesskap og inkludering.»

– Anne Kvale Havig, kommunepsykolog

Østre Halsen Skole

Østre Halsen skole, som ligger i et sub-urbant boligområde nær havet i Larvik kommune, utvidet sin holdning til universell utforming til å også utforske hvordan bedre kunne inkludere barn med psykososiale utfordringer i læringsmiljøet. Prosjektteamet ønsket å lage mer differensierte læringsmiljøer for å inkludere barn som av ulike grunner kan falle fra den normale undervisningen. Økende psykiske utfordringer blant unge og skolevegring er samfunnsutfordringer i det norske skolesystemet, som gjør dette pilotprosjektet svært relevant. I løpet av prosjektperioden gjorde de innvendige og utvendige oppgraderinger, og intervjuet elever og lærere før og etter prosessen med læringsmiljøene.

Prosjektteamet i Larvik kommune leide inn en interiørarkitekt som bistod dem i å øke kvaliteten og brukeropplevelsen på læringsmiljøene ved bruk av møblering, bevisst fargebruk, lyssetting, samt bruk av akustiske tak.

Prosjektteamet hadde også identifisert at inngangspartiet til skolen skulle oppleves tryggere og mer inkluderende både fysisk og psykisk. Utvendige tiltak var derfor nye inngangsdører som var universelt utformede, samt en rampe og lekebenk i tre, som ble bygget av frivillige foreldre. Rampen forlenget seg til utsiden av skolekjøkkenet, som gjør at den kan fungere som en kiosk ved spesielle anledninger.

LÆRINGSPUNKTER LARVIK

Hva kan andre lære av vår prosess?

- Forankring - det tverrfaglige teamet var satt sammen av fagpersoner, men ingen fra kommunal ledelse. Dette har ført til at eierskapet til piloten lå mest på grasrotnivå og kanskje ikke det nødvendige eierskapet oppover i kommunen.
- Penger - Det er en anstrengt kommuneøkonomi. Selv om det var bevilget penger til piloten, var det vanskelig å få gjort endringer utover den ene delen av skolen/prosjektområdet. Dette oppleves som utfordrende da vi ser gode resultater og respons fra elever og lærere. Vi skulle ønske at hele skolen skulle få oppleve godene av de endringene som er gjort og fått gjennomført planen for uteområdene.
- Forventninger - vi ønsket et større samarbeid med frivillige og nærmiljø enn hva vi hadde kapasitet til. Viktig å sikre dette fra start. Vi har invitert til folkemøter og dannet nærmiljøutvalg. Disse har fått en liten sum penger av kommunen, men blir raskt selvstendige og viktige bidragsytere - med utgangspunkt i skolene våre.
- Vi har erfart at et godt og fleksibelt system for adgangskontroll, og gode rutiner er svært viktig når det kommer til flerbruk av bygg.
- Utholdenhet - få nok tid og kontinuitet til å skape fremdrift og motivasjon.

Hos oss har vi primært involvert lærere og elever. Vi laget en fokusgruppe med elever med ulike behov og gjennomførte før- og etterintervjuer for å forstå opplevelsene deres bedre.

Da elevene fikk de nye klasserommene, så vi fordelene og hvordan de trivdes mye bedre. Det har vært en gjennomgående positiv erfaring for alle.

– Karoline Wilke Bernsten, teamleder og lærer

«Det har vært en enorm fordel å jobbe på tvers og dele erfaringer i piloten. Vi ser effekten av denne breie forankringen.»

«Vi har begynt å tenke mer bevisst rundt universell utforming og hvordan både fysisk og psykisk helseperspektiv kan inkluderes.»

«Det vi har lært, er hvor mye utformingen av rom, møblering og hvordan ting brukes, påvirker trivsel og fellesskap.»

– Jenny Hartveit Amli, landskapsarkitekt

«Vi opplever jo fra politisk hold at ønsket om å gjenbruke bygg er større enn det det var for noen år tilbake. Og der har jo kunnskapen blitt mye bedre de siste årene.»

– Borgar Lindhjem, byggingeniør og prosjektutvikler

Læring

4

Refleksjon

Læring

Læring og refleksjon

Hvordan man definerer lokalmiljø, vil variere i de ulike kontekstene. På mindre steder, som området rundt Grymyr skole, er lokalmiljøet mer geografisk avgrenset til en grende-struktur. På større steder, som området rundt Nesoddtangen skole, er det flere mennesker knyttet til området, ettersom det ligger i forlengelse av kommunesenteret. Dette gjør definisjonen av lokalsamfunnet mer sammensatt og må forstås ut ifra konteksten.

Noen tall fra Utdanningsdirektoratets Statistikk om grunnskoler:

Per 1. oktober 2023 var det 2 712 grunnskoler i Norge, noe som er 29 færre enn året før.

Av disse er 726 skoler småskoler med under 100 elever, 1 094 skoler har mellom 100 og 299 elever, og 892 skoler har 300 eller flere elever.

I løpet av de siste ti årene har antallet grunnskoler i Norge blitt redusert med 195, samtidig som gjennomsnittlig antall elever per skole har økt med 23, til 235 elever.

De tre pilotprosjektene hadde ulike utgangspunkt og vinklinger, noe som har resultert i ulike tilnærminger og resultater. I avslutningsintervjuene løftet alle tre kommunene opp et felles hovedfunn; de hadde alle opparbeidet seg erfaringsbasert kunnskap gjennom tverrfaglig samarbeid. Selv om kommuner opererer under de samme administrative lovene, er det kontekstuelle forskjeller i ressurser og arbeidskultur, som kan påvirke gjennomføringen av slike pilotprosjekter.

Gjennom årene med faglig veiledning, både gjennom befaringer og møter, samt gjennom nettverksseminarer med fagspesialister og gode referanseprosjekter, fikk teamene en mulighet til å lære mer om ulike sosiale perspektiver på universell utforming. Målet var å ha nok teoretisk kunnskap om tema for å kunne la det påvirke de respektive pilotprosjektene på en god måte.

En interessant observasjon er utfordringene som kommunale aktører møter når de skal jobbe med innovative prosesser. Interne utfordringer kan være pågående politiske prosesser som er utenfor deres direkte påvirkning, i tillegg til å håndtere de daglige oppgavene og tidsfrister i sin arbeidshverdag. Det å tillate et kreativt rom for en tverrfaglig prosess og et pilotprosjekt, krever at den enkelte medarbeider får mulighet til å prioritere utviklingsarbeid ved at det settes av tilstrekkelig med tid til dette og at prosjektdeltakere har et mandat i ryggen, eksempelvis i form av forankring i politiske målsettinger, budsjetter og planer.

Gjennom de tre kommunenes prosesser, er det lærdom å hente både fra det som har fungert godt og det som har vært mer utfordrende. Viktige læringspunkter har vært at ambisjonene om å teste ut, planlegge og utvikle nye praksiser for sambruk må forankres lokalpolitisk, fordi det utfordrer hele riggen og kommunenes budsjetter. Det vil her være en fordel at det settes av midler i kommunens budsjetter på kort og lengre sikt. Involvement av barn, unge og nærmiljø må med fra starten, og være del av prosjektøkonomien. Når man involverer frivillige lag og foreninger er det viktig med en forventningsavklaring så man sikrer at det er tillit i prosessen. Det er viktig å sette av nok tid i tidlig fase og forankre prosjektet i alle ledd, da det trengs en robusthet for å takle utskiftninger i prosjektteamene.

På prosjektnivå hadde hvert prosjekt noen læringspunkter:

- På grunn av utfordringer i demografi og økonomi, har Gran undersøkt hvordan de kan skape et oppvekstsenter ved å samlokalisere barnehage, skole og et aktivitetstilbud i en liten grend. Gran har også jobbet med lokalmiljøet i grenda for å skape en grendeplass med amfi og sitteplasser. I tillegg har de fått på plassrestriksjoner for biltrafikk i skolegården.
- Nesodden-teamet har mange kompetente fagfolk, men på grunn av en omfattende prosess med mange variabler og politiske vendinger, har potensialet i prosjektet ikke blitt fullt ut forløst. Det har vært en utfordring for arbeidsgruppen og pilotprosjektet at man har måttet avvente politiske vedtak som påvirket prosjektet. Arbeidsmetodikken har vært kjennetegnet av i gangsetting av ulike midlertidige installasjoner, såkalte «mens vi venter» prosjekter, for å undersøke hvordan disse kunne være med å påvirke ny områdeplan samt rehabilitering av skolen.
- Larvik utvidet sin forståelse av universell utforming til å også inkludere barnas psykososiale helse inn i pilotprosjektet og jobbet med differensierte læringsmiljøer i oppgraderte klasserom, og en pedagogisk plan for hvordan å jobbe med dette. Kommunen hadde også en god prosess med FAU og fikk

frivilligheten med på å bygge et nytt inngangsparti. I forlengelse av det nye inngangspartiet har også selve skolebygget blitt åpnet opp på en måte som gjør at skolekjøkkenet kan fungere som en kiosk ved spesielle anledninger som for eksempel 17.mai. Dette er et eksempel på hvordan skolebygg kan tilpasses behovet til frivilligheten for bruk utenom skolens åpningstid.

For å oppsummere, har dette pilotprosjektet utarbeidet nyttige prosjekteksempler, og innsikt i hva slags utfordringer kommuneansatte møter når de jobber med brukermedvirkning, sambruk og universell utforming i eksisterende skoleanlegg. Man har erfart at et godt og fleksibelt system for adgangskontroll, og gode rutiner er svært viktig når det kommer til flerbruk av bygg.

Anbefalinger

Anbefalinger for inkluderende skoleanlegg og helhetlig lokalsamfunnsutvikling

Norske arkitekters landsforbund arbeider for å fremme arkitekturens rolle i utviklingen av gode, bærekraftige og inkluderende lokalsamfunn. Basert på våre analyser og erfaringer fra pilotprosjektet, anbefaler vi følgende tiltak for å sikre at skoleanlegg blir sentrale møteplasser og ressurser for lokalsamfunnet.

- ① Politisk forankring og tverrfaglig samarbeid som grunnlag for innovasjon

Ett av hovedfunnene i dette arbeidet er at politisk forankring er nødvendig for å sikre langsiktighet og gjennomføring. Ambisiøse planer for nyskapende og inkluderende skoleanlegg bør forankres politisk for å sikre langsiktige strategier og økonomiske prioriteringer. Å utfordre etablerte strukturer og budsjetter krever politisk vilje, og derfor må arkitektoniske og planfaglige perspektiver tidlig inn i beslutningsprosessen. Dette forankrer skoleanlegg som en del av kommunens helhetlige stedsutvikling, ikke bare som enkeltstående byggeprosjekter.

- ② Helhetlig prosjektledelse og koordinerende arkitekturfaglig ansvar

Omgivelsene våre trenger allsidig kompetanse på tvers av fagfelt. For å sikre tverrfaglig samhandling og et sammenhengende planleggingsløp, bør det utnevnes en prosjektleder eller arkitekt med overordnet ansvar for å koordinere prosjektet fra start til slutt. Vedkommende må ha mandat til å koordinere arbeidet mellom ulike aktører, som er ansvarlig for for eksempel eiendom, byggesak, planavdeling, administrasjon og politikere, og til å sikre kontinuerlig dialog med lokalsamfunnet. Skoleanlegg må ses som en integrert del av stedets utvikling, og dette krever en arkitekturfaglig forståelse av helhetlige løsninger.

Prosjektleder bør være en del av et tverrfaglig team som håndterer:

- Prosjektet fra start til slutt
- Koordinering mellom ulike faggrupper og interessenter
- Medvirkning med skole/barnehage, ansatte og foreldre
- Dialog med elevråd, FAU, SU og SMU (Skolemiljøutvalget)
- Kobling til kommunens overordnede strategier for by- og tettstedsutvikling.
- Samarbeid med arkitekter og planfaglige rådgivere for å sikre kvalitetsnormer.

Ettersom omfanget av et slikt prosjekt kan variere, kan det også være nødvendig å etablere et tverrfaglig team som sikrer sammenhengende prosesser, fremfor en enkeltperson.

- ③ Kunnskapsbasert tilnærming og ekstern kompetanse

Rundt 30% av kommunene i Norge mangler arkitektkompetanse. Arkitekter og planleggere i kommunene besitter ofte kompetanse på helhetlig prosessledelse og stedsutvikling, men der denne kompetansen mangler, må det hentes inn ekstern ekspertise. Involvering av lokalsamfunnet i planprosesser krever metodisk tilnærming og kunnskap om hvordan ulike aktører best kan inkluderes. Kommuner bør derfor:

- Trekke inn arkitekter og andre fagfolk med erfaring innen medvirkningsprosesser.
- Bruke metoder som inkluderer lokalmiljø i tidlig fase av prosjektutviklingen.
- Lytte til lokalmiljø og involvere dem i utformningsprosesser, både tegning og bygging
- Styrke samarbeidet mellom planfaglige og sosialfaglige aktører i kommunen slik at beboernes ønsker ivaretas.

- ④ Frivillighet og samfunnsaktører som medspillere

Frivillig sektor er en betydningsfull aktør i utviklingen av levende lokalsamfunn. De fleste kommuner har en frivilligsentral som kan bidra til å styrke skolens rolle som møteplass. Det er avgjørende å skape arenaer der slike frivillige organisasjoner kan ta aktiv del i utviklingen av sambruksmodeller. Kommunene bør derfor systematisk:

- Kartlegge frivillige organisasjoner og invitere til samarbeid.
- Ha økonomiske insentiver som muliggjør økt aktivitet i kommunale bygg.
- Samarbeide med frivilligheten om å skape møteplasser i skoleanleggene.
- Stimulere frivilligheten til å være med på medvirkning og lignende metodeverktøy.

Veien videre

NAL mener at inkluderende skoleanlegg ikke bare handler om bygninger, men om arkitekturens evne til å skape helhetlige og bærekraftige samfunnsstrukturer. Dette pilotprosjektet har vist at tverrfaglig samarbeid, politisk forankring og bred brukerinvolvering er avgjørende for å utvikle skoleanlegg som fungerer som levende møteplasser.

For å videreføre arbeidet anbefaler vi en tettere dialog mellom arkitekter, planleggere, kommuner og frivillig sektor. Samtidig er det avgjørende at medvirkning og universell utforming anerkjennes som et fagfelt i utvikling. Dette krever økt samarbeid mellom forskningsmiljøer, bestillere og arkitekter for å sikre kunnskapsbasert praksis og videre faglig utvikling.

Vi håper og tror at erfaringene som er gjort i dette pilotprosjektet vil være nyttig for andre kommuner, arkitekter, planleggere, statlige aktører og interessegrupper som jobber med ulike programmer. Det å jobbe tverrfaglig i kommunen, kan føre til interessante funn. Det å videreutvikle systemer for sambruk, både organisatorisk og fysisk,

bør prioriteres i fremtidige initiativer, prosjekter eller studier.

Både Larvik og Gran har fullført sine prosjekter innenfor pilotperioden, mens Nesodden, med en større og mer kompleks områdeprosess, nå går inn i en samspillsentreprise.

Selv om vi i Norge har jobbet med universell utforming i en årrekke, er forståelsen av hvordan dette kan oppnås fortsatt ikke helt på plass. NAL har hatt et samarbeid med Bufdir og gjort oppdrag på vegne av direktoratet. Dette pilotprosjektet har bidratt til å utvide forståelsen av universell utforming for de involverte kommunene. Kunnskapen brukes i nye prosesser og prosjekter. Inkluderende utforming av skolemiljøet kan skape sanselige og gode rom, som øker trivsel, konsentrasjon og barnas psykiske helse. Når barn har det bra på skolen, øker sannsynligheten for at de kan gjøre det bedre på skolen. Det er en investering i barnas fremtid, og en god samfunnsinvestering.

Bærekraft og ressursbruk gjør det stadig viktigere å bevare, transformere og videreutvikle bygningsmassen vi allerede har. Det trengs en diskusjon om hva som skal være nivået for standard, og akseptable avvik for forbedringer av sosial infrastruktur i eksisterende bygg i kommuner med en utfordrende økonomi. Det er behov for en veileder til TEK for bruksendringer og oppgradering av eksisterende bygg, eventuelt en egen teknisk forskrift for eksisterende bygg. Pilotprosjektet har gitt innsikt som kan danne grunnlag for videreutvikling av teknisk forskrift for eksisterende bygg.

Politisk forankring og tverrfaglig samarbeid som grunnlag for innovasjon

Våre funn viser at politisk forankring er avgjørende for å sikre langsiktighet og gjennomføring av ambisiøse planer for inkluderende skoleanlegg. Dette krever at arkitektoniske og planfaglige perspektiver inkluderes tidlig i beslutningsprosessene. Skoleanlegg må forstås som en integrert del av kommunens helhetlige stedsutvikling, ikke bare som enkeltstående byggeprosjekter.

NAL har gjennom Bylivsenteret og arbeidet med prosjektet Arkitekter i offentlig sektor fremmet behovet for bedre samspill mellom arkitektur, planlegging og politiske beslutningsprosesser.

Vi mener at det er behov for tydeligere føringer for hvordan arkitekter kan bidra i kommunal sektor gjennom roller som for eksempel byarkitekt eller eventuelt en riksarkitekt for å sikre helhetlige, tverrfaglige prosesser. Våre erfaringer fra en rekke nyetablerte byarkitektstillinger rundt i landet er at disse kan være gode medspillere i å sikre fremdrift i prosjekter og være med å fastsette kvalitet i tidligfase av prosjektene.

↑ Larvik. Differensierte læringsmiljøer gir rom til lek og skjerming.

Utviklet med støtte fra Sparebankstiftelsen DnB og Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)

Norske arkitekters
landsforbund

Bufdir

